

INFORMACINĖ MEDŽIAGA MOKYKLOMS

KODĖL SVARBU ĮGYVENDINTI PATVIRTINTAS PREVENCINES PROGRAMAS?

Ugdymo departamento
Mokymo priemonių ir prevencinių programų skyrius

Vilnius, 2026

Prevenčinė programa – saugios ir įtraukios ugdymo aplinkos kūrimo priemonė

Mokykla atlieka reikšmingą vaidmenį ugdant jauno žmogaus asmenybę – joje ne tik kuriamas žinių ir kompetencijų pagrindas, bet ir formuojami socialiniai bei emociniai gebėjimai, vertybės ir atsakingo elgesio nuostatos. Ugdymo procese formuojama socialinė kompetencija, tarpusavio santykiai, atsakingo sprendimų priėmimo gebėjimai ir pagalbos paieškos įgūdžiai. Siekiant stiprinti šias kompetencijas bei mažinti veiksnius, galinčius neigiamai paveikti mokinių gerovę ir saugumą, mokyklose įgyvendinamos prevencinės programos. Prevencinės programos yra viena iš sisteminių priemonių, padedančių kurti saugią, pagarbią ir įtraukią ugdymo aplinką bei stiprinti mokyklos bendruomenės gebėjimą spręsti įvairius prevencijos srities iššūkius. Tai yra ilgalaikis, kryptingas ir sistemingas įgyvendinamas procesas, kurio pagrindinė tikslinė grupė yra mokiniai. Siekiant didesnio veiksmingumo, į prevencinių programų įgyvendinimą gali būti įtraukiama kuo platesnė mokyklos bendruomenės dalis – mokytojai, švietimo pagalbos specialistai, mokyklos vadovai, mokinių tėvai (globėjai, rūpintojai) ir kiti su mokinių ugdymu susiję asmenys.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme prevencinė programa apibrėžiama kaip planingų ir sistemingų priemonių visuma, padedanti stiprinti mokinio asmenybės ir aplinkos apsauginius veiksnius bei mažinti rizikos veiksnių įtaką. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 43 straipsnio 19 dalies 5 punktu, mokykla privalo sudaryti galimybes mokiniams dalyvauti švietimo, mokslo ir sporto ministro nustatytus kokybės kriterijus atitinkančiose prevencinėse programose. Prevencinių programų kriterijai ir jų atitikties vertinimo tvarka nustatyti Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2024 m. kovo 19 d. įsakymu Nr. V-317 „Dėl Prevencinių programų kriterijų ir atitikties jiems vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Patvirtintus kriterijus atitinkančios programos turi aiškią struktūrą, tikslus, turinį, veiklų nuoseklumą ir yra įgyvendinamos ilgesnį laiką.

Kokybės kriterijus atitinkančių [prevencinių programų sąrašas](#) skelbiamas Nacionalinės švietimo agentūros (toliau – NŠA) interneto svetainėje. Šiame sąraše mokyklos gali rasti programas, kurios yra įvertintos pagal nustatytus kriterijus ir gali būti įgyvendinamos mokyklose.

Šiame tekste nepateikiamas vienas visoms mokykloms tinkantis prevencinių programų įgyvendinimo modelis. Prevencinės programos skiriasi savo tikslais, turiniu, tikslinėmis amžiaus grupėmis, įgyvendinimo metodika ir bendruomenės įtraukimo apimtimi. Todėl mokykloms svarbu įsivertinti savo bendruomenės poreikius, mokinių amžių, turimus išteklius ir pasirinkti programą, kuri geriausiai atitiktų situaciją mokykloje. Plačiau apie tai, į ką svarbu atkreipti dėmesį renkantis prevencinę programą, pateikiama NŠA atmintinėje „[Kaip pasirinkti prevencinę programą?](#)“

Kokius mokinių gerovės iššūkius padeda atliepti prevencinės programos?

Planuojant prevencinį darbą mokykloje svarbu remtis ne tik bendru mokyklos bendruomenės matymu, bet ir nacionalinių bei tarptautinių tyrimų duomenimis. Jie padeda geriau suprasti, kokie mokinių gerovės iššūkiai šiuo metu yra aktualūs ir į kokias prevencijos kryptis mokykloms verta atkreipti dėmesį.

Higienos instituto duomenys rodo, kad jaunų žmonių psichikos sveikatos ir savižudybių prevencijos klausimai Lietuvoje išlieka aktualūs. 2024 m. Lietuvoje dėl savižudybių mirė 566 asmenys, iš jų 54 buvo 14–29 metų amžiaus. Tai sudarė 9,5 proc. visų savižudybių atvejų. Išankstiniais 2025 m. mirties priežasčių duomenimis, 10–14 metų amžiaus grupėje fiksuoti 2 tyčinio susižalojimo atvejai, o 15–19 metų amžiaus grupėje – 13 atvejų.

Pasaulio sveikatos organizacija (toliau – PSO) pabrėžia, kad savižudybių galima išvengti taikant laiku pradėtas, įrodymais grįstas ir visą mokyklos bendruomenę įtraukiančias prevencines priemones. 2025 m. paskelbtoje sisteminių mokslinių tyrimų apžvalgoje (Poudel ir kt.), kurioje analizuota 41 paaugliams skirta savižudybių prevencijos programa, nurodoma, kad dauguma programų buvo siejamos su geresnėmis mokinių žiniomis apie savižudybę, palankesniu požiūriu į pagalbos ieškojimą ir didesniu gebėjimu atpažinti rizikos ženklus. Kartu pabrėžiama, kad programos turi būti pritaikytos mokinių amžiui, mokyklos kontekstui ir turimiems ištekliams. Mokinių emocinė savijauta ir pagalbos paieškos įgūdžiai turėtų būti nuosekli mokyklos prevencinio darbo dalis. Mokykla nėra sveikatos priežiūros įstaiga, tačiau ji yra kasdienė mokinių aplinka, kurioje galima pastebėti mokinių savijautos pokyčius, stiprinti pasitikėjimą suaugusiaisiais ir padėti mokiniams suprasti, kad kreiptis pagalbos yra svarbu.

Todėl renkantis prevencinę programą verta atkreipti dėmesį, ar joje stiprinami mokinių emocijų atpažinimo, savireguliacijos, pagalbos ieškojimo ir socialiniai gebėjimai.

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos aktualumą pagrindžia Europos mokyklų tyrimo apie alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą (toliau – ESPAD) 2024 m. duomenys. Lietuvos ataskaitoje matyti, kad kai kurie vartojimo rodikliai ilgalaikėje perspektyvoje mažėja, tačiau mokykloms vis dar išlieka svarbūs elektroninių cigarečių, alkoholio, ankstyvos vartojimo pradžios, vaistų vartojimo ne pagal paskirtį ir skaitmeninės aplinkos keliami iššūkiai. Elektronines cigaretes bent kartą gyvenime buvo vartoję 51,2 proc. mokinių. Merginos buvo vartojusios dažniau nei vaikinai – atitinkamai 54,5 proc. ir 48 proc. mokinių. Tai rodo, kad elektroninių cigarečių vartojimas nėra pavienė problema, o plačiai paplitęs reiškinys, kuriam reikalinga nuosekli, pagal mokinių amžių pritaikyta prevencija.

ESPAD pabrėžė dar vieną svarbų aspektą – ankstyva vartojimo pradžia. Pirmą tabako cigaretę būdami 13 metų ar jaunesni surūkė 21 proc. mokinių, o pirmą elektroninę cigaretę tokiam amžiuje vartojo 32 proc. mokinių. Alkoholį bent kartą gyvenime buvo vartoję 72,6 proc. mokinių. Tarptautinėje ESPAD ataskaitoje taip pat nurodoma, kad vidutiniškai 75 proc. mokinių alkoholį laikė lengvai arba labai lengvai prieinamu. Šie duomenys rodo, kad psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija mokykloje turėtų prasidėti anksčiau, nei dalis mokinių pirmą kartą susiduria su šiomis rizikomis. Todėl svarbu, kad prevencinės veiklos pasiektų ne tik vyresniųjų klasių mokinius, bet ir jaunesnes amžiaus grupes, atsižvelgiant į mokinių brandą. Mokiniam svarbu ne tik suteikti informaciją apie psichoaktyviųjų medžiagų žalą, bet ir ugdyti gebėjimą atsispirti bendraamžių įtakai, atpažinti rizikingas situacijas, kritiškai vertinti socialiniuose tinkluose matomą turinį ir priimti atsakingus sprendimus.

Patyčios ir smurtas tarp bendraamžių yra viena iš sričių, į kurią mokyklos turėtų tikslingai ir nuosekliai orientuotis. Tai matyti ir Mokyklinio amžiaus vaikų gyvensenos ir sveikatos tyrime (toliau – HBSC), kurį koordinuoja PSO. Tyrime nagrinėjama mokinių sveikata, savijauta, gyvensena, santykiai su bendraamžiais ir mokyklos aplinka. Lietuvos duomenys ypač svarbūs: tarp berniukų patyčių patyrimo paplitimas siekė iki 34 proc. 11 metų amžiaus grupėje, o tarp mergaičių – iki 33 proc. 13 metų amžiaus grupėje. Tai leidžia teigti, kad patyčių prevencija Lietuvos mokyklose turi išlikti viena svarbiausių prevencijos krypčių.

Elektroninės patyčios tampa vis aktualesne prevencijos sritimi. HBSC ataskaitoje nurodoma, kad vidutiniškai apie 12 proc. paauglių bent kartą ar du per pastaruosius kelis mėnesius patys vykdė elektronines patyčias, o apie 15–16 proc. nurodė jas patyrę. Tai rodo, kad

mokykloms svarbu kalbėti ne tik apie patyčias klasėje, koridoriuje ar mokyklos kieme, bet ir apie mokinių elgesį kibernetinėje erdvėje. Mokiniam svarbu padėti atpažinti žeminantį elgesį internete, suprasti jo pasekmes ir žinoti, kur kreiptis pagalbos. Todėl kalbant apie patyčių prevenciją mokykloje svarbu aptarti ir kibernetines patyčias. Nors tokios situacijos dažnai vyksta už mokyklos fizinių ribų, jų pasekmės matomos mokinių elgesyje, tarpusavio santykiuose ir bendrame mokyklos klimato. Patyčių prevencija turėtų padėti mokiniams suprasti, kad žeminantis elgesys internete taip pat yra patyčia, o pagalbos galima kreiptis ir tada, kai situacija vyksta skaitmeninėje erdvėje.

Tarptautinių mokslinių tyrimų apibendrinimai rodo, kad mokyklose nuosekliai įgyvendinamos patyčių prevencijos, socialinio ir emocinio ugdymo programos gali reikšmingai sumažinti patyčių mastą. Sisteminės apžvalgos ir metaanalizės apima dešimtis įvairiose pasaulio šalyse atliktų tyrimų, kuriuose vertinamas prevencinių programų poveikis mokinių elgesiui, socialiniams ir emociniams gebėjimams bei mokyklos kultūrai. Šių tyrimų rezultatai rodo, kad programos, kurios yra ilgalaikės, grindžiamos mokslo įrodymais ir nuosekliai įgyvendinamos visos mokyklos mastu, vidutiniškai sumažina patyčių atvejų skaičių apie 18–19 proc., o mokinių patiriamų patyčių mastą – apie 15–16 proc. Pavienės paskaitos ar trumpalaikiai projektai gali būti naudingi kaip papildomos prevencinės priemonės, tačiau jie nepakeičia ilgalaikės prevencinės programos. Didesnio poveikio galima tikėtis tada, kai programa įgyvendinama nuosekliai, pagal numatytą metodiką, o jos principai tampa mokyklos kasdienybės dalimi.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimų duomenys išryškina kelias mokykloms aktualias prevencijos kryptis - mokinių emocinės savijautos stiprinimą, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją, patyčių ir kibernetinių patyčių mažinimą, saugių tarpusavio santykių ir teigiamos mokyklos kultūros kūrimą.

Prevencija, padedanti geriau suprasti mokinių

Prevencinės programos nauda atsiskleidžia ir tada, kai jos temos tampa artimos kasdienėms mokinių patirtims. Kalbėdami apie emocijas, tarpusavio santykius, rizikingas situacijas, pagalbos ieškojimą ar atsakingus pasirinkimus, mokiniai mokosi geriau suprasti

save ir kitus. Tokios patirtys svarbios ne tik sprendžiant konkrečius sunkumus, bet ir kuriant jautresnį mokyklos bendruomenės požiūrį į mokinio savijautą.

Prevencinių programų veiklose ryškiau atsiskleidžia iššūkiai, su kuriais mokiniams tenka susidurti kiekvieną dieną. Įgyvendinant prevencinę programą atsiranda daugiau progų kalbėtis su mokiniais apie tai, kas jiems kelia nerimą, kokiose situacijose jie jaučiasi nesaugiai, kokios pagalbos jiems reikia ir kokiais suaugusiaisiais jie gali pasitikėti. Tada prevencija įgauna praktinę prasmę – padeda laiku pastebėti mokinio sunkumus, suteikti jam palaikymą ir kartu ieškoti tinkamų sprendimų.

Naudoti šaltiniai

1. Cosma, A., Molcho, M., & Pickett, W. (red.). (2024). *[A focus on adolescent peer violence and bullying in Europe, Central Asia and Canada: Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey](#)*. Volume 2. World Health Organization Regional Office for Europe.
2. ESPAD Group. (2025). *[ESPAD report 2024: Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs](#)*. European Union Drugs Agency.
3. Gaffney, H., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2021). *[Effectiveness of school-based programs to reduce bullying perpetration and victimization: An updated systematic review and meta-analysis](#)*. *Campbell Systematic Reviews*, 17(2), e1143.
4. Higienos institutas. (2025). *[Jaunimo sveikata Lietuvoje 2015–2024 m.](#)*
5. Higienos institutas. (2025). *[Mirties priežastys 2025 m. Išankstiniai duomenys](#)*.
6. Lietuvos Respublikos Seimas. (1991). *[Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas](#)*.
7. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministras. (2024). *[Dėl Prevencinių programų kriterijų ir atitikties jiems vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo](#)*. Įsakymas Nr. V-317.
8. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. (2024). *[Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų Europos mokyklose tyrimas ESPAD Lietuva – 2024: Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų Lietuvos mokyklose tyrimo ataskaita](#)*.
9. Pokharel Poudel, R., Perumbil Pathrose, S., Jefferies, D., & Ramjan, L. M. (2025). *[Effectiveness of suicide prevention programmes among adolescents and sociocultural adaptation of programmes: A systematic review](#)*. *International Journal of Mental Health Nursing*, 34(2), e70038.
10. World Health Organization. (2025). *[Suicide](#)*.